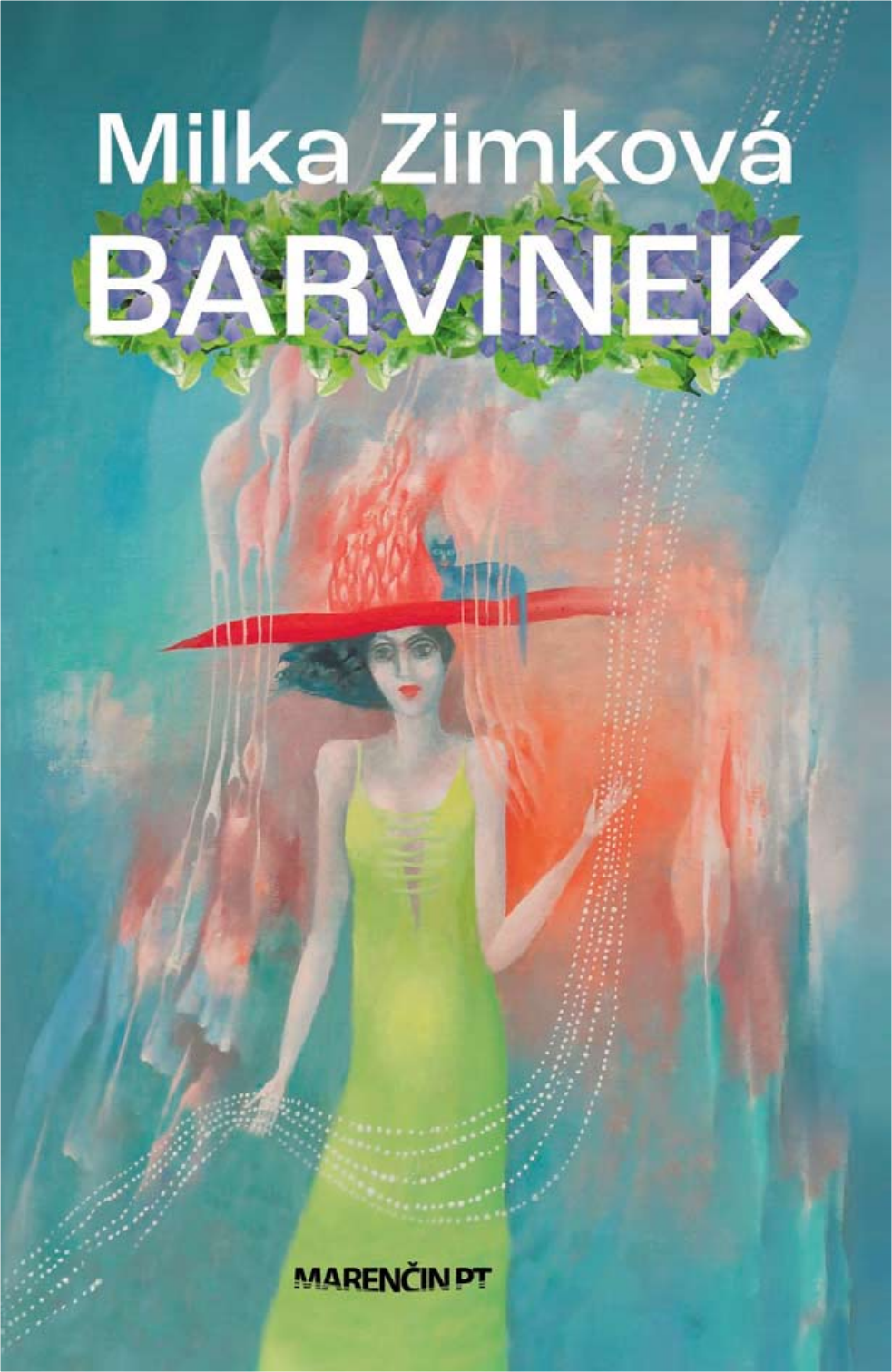

Milka Zimková

BARVINEK

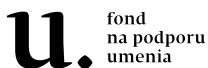
MARENČIN PT

Milka Zimková
Barvinek

MARENČINPT

Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia

© Milka Zimková, 2022
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2022
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Illustration © Milina Zimková
Cover © Marenčin Media, 2022
Prologue © Gabriela Rothmayerová
Layout © Marta Blehová, 2022
964. publikácia
1. vydanie

ISBN 978-80-569-0951-5 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0952-2 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0953-9 (ePub)

S Milkou Zimkovou, v ži(vo)te

Šli sme raz z divadla, toho starého Slovenského národného, bolo k pol jedenástej večer. Zavesili sme sa popod pazuchy, ako sa dávne verné kamarátky zvyknú. Ešte sme trochu rozoberali, čo to tam brali, lebo príliš „brali“. Milka svoje monodrámy žije, o to väčšmi cíti faloš. Zima bola, ťahalo nám na kríže a aj tote naše laby nepasovali k nám, mladým devám.

„Zavoláme si taxík,“ navrhla som. Lenže – kto zavolá? Mobily nenávidíme úplne rovnako, no ja som ho predsa len v kabelke mala.

„Gabko, ta volaj!“

Ta som zavolala. Mali sme čakať pod hodinami pri Carltone. Že príde zelený ford.

Pristavilo pri nás auto s nápisom taxi, ale pod hodinami čakalo ešte pár ľudí, tak sa Milka naklonila k šoférovi.

„Ste zelený ford?“

Taxikár bol trošku v pomykove, a tak Milka zavelila: „Šidaj, Gabko, on lem nežna, či je želeni.“

Inokedy sa vrátila z Ameriky, po anglicky sa učila v jazykovej škole a svoje texty monodram si všetky prepísala do angličtiny sama. Vedela sa ich naučiť – pretože ona si všetky poviedky najprv premyslí, zahrá, až potom ich ukladá perom a rukou do linajkového zošita, a potom znova zahrá. Tak aký rozdiel, či po šarišsky, alebo po anglicky? Svoj materinský jazyk ovláda tak, že vie ním narábať v akomkoľvek ja-

zyku. Letela vtedy do južných štátov Severnej Ameriky a ja som jej to trochu aj závidela. Vďaka Faulknerovi a Margaret Mitchellovej...

Keď sa Milka vrátila z Atlanty, dychtivo som chcela vedieť, ako vyzerá Augustové svetlo a tá Marbulová ulica.

„Oni sú takí trochu... no, nohy by som si u nich v lavóre neumyla.“

Ako jej hrdinovia tam z Okružnej, ktorí si po robote sadnú, hrušky hliny zmyjú v tom lavóre a idú do chrámu Božieho.

Ale doniesla mi batistovú vreckovku obrúbenú paličkovanou čipkou. Aby som za tou Amerikou, kde som nikdy nebola, neplakala.

Inokedy sme šli do iného divadla a cestou sme stretli Leopolda Haverla, Milku práve videl v nejakej drobnej epizóde v televízii, vystupovalo tam niekoľko slávnych mien.

„Milka, všetkých si zotrela!“

A tak je to aj v celej jej spisbe.

Priniesla do slovenskej literatúry nárečové slová. Veľmi je háklivá, ak ich niekto používa na obveselenie. To nie je estráda! Slová vyberá a ukladá v ich pôvodnom význame tam, kde maľuje charakter. Kde pasujú. Hanobiť ich ľahkou ľacnou zábavou sa u Milky nesmie!

Raz pred Vianocami sme sa zišli na nejakej kapustnici, sedeli sme pri stole s pánom Albertom Marenčinom a komusi objasňovali názov Milkinej poviedky Pondola. A pán Marenčin priniesol ešte jeden pekný názov oblečenia, „šlafrok“, pochádza z nemčiny a označuje nočný úbor. Milka sa začudovala, kde sa výraz a názov oblečenia vo východoslovenskej dedine, z ktorej aj pán Marenčin pochádzal, vzal. Jeho starý otec bol bohatý mlynár – s jazykom súvisí aj spôsob obliekania, aj spoločenské postavenie.

„V našom valale ženy spávali v lanových košulkach a spodnici, lebo líhali za noci a vstávali za úsvitu, aby stihli robotu. Aj v našej kuchyni ako v mlyne pána Marenčina sa schádzali ľudia. No neboli

to kupci s vonným korením a tokajským vínom, ale tí z vyšného alebo nižného konca, aby neprišli neskoro na uterňu alebo na večúrňu...“

V jednom roku dostala Milka Zimková za postavu svojej Johany Ovsenej vo filme Pásla kone na betóne Európsku cenu za najlepšiu ženskú hereckú výkonnosť. Ceny odovzdávali vo francúzskom Saint-Étienne, a ona sa to dozvedela od Petra Glocka. Počul správu v rádiu... Chvalabohu, jej cenou aj odmenou sú diváci. Tú postavu, dávno pred tým, ako sa zjavila na plátne a aj v knižnej poviedke, nosila v svojej predstave. Piplala si ju, porodila, ako všetky. A keď už bol prvý scenár na Kolibe, jeden začínajúci režisér jej ju chcel ukradnúť! Z Johany Ovsenej v jeho spracovaní mala byť malá epizódna postava a z jej nevinnej naivnej Pavlínky odvážna nymfomanka, ktorá si ide oči vyocíť, ako pri plote vojaci močia... Našťastie, dozvedela sa o tom včas, pobúrená a s plačom zavolała dramaturgovi Slavovi Rosenbergovi, ktorý bol nemenej pobúrený. Začínajúci režisér prišiel na stretnutie vysmiaty od ucha k uchu, hrdý na svoje veľdielo, a Milka sa zmožila iba na jednu vetu: „Fero, keby som nebola dáma, tak ti takú tresknem po pysku, že ti stena druhú dá.“ Neskôr sa stal bohatým a známym, ale jeho filmy nie. Čas je najlepším recenzentom...

Všelikto a všelikde by ju rád vytlačil na okraj, pokúšali sa o to „súdrubovia“ aj tí noví víťazi, ktorí vraj priniesli slobodu. No Milke Zimkovej nič nosiť nemuseli, ona vždy bola, je a bude slobodná – a ja verím, že im raz stena druhú dá!

Milka píše veľa málo slovami. Pretože slová cúdi a plevel odfúkne, skôr ako by zahltil a pochoval príbeh. Plakať či smiať sa má čitateľ, nie pisateľ.

Ved' – čítajte, uvidíte!

Gabriela Rothmayerová

Medozveštka

„Neporúčať prírode, ale ju poslúchať.“

Francis Bacon

Čím viac sa prírode vzdalujeme, tým viac ma jej harmónia v rovnováhe a dokonalosti udivuje. Nedávno som videla úžasný dokumentárny film o ľuďoch z kmeňa Jakuov v južnej Afrike – nezachytila som, v ktorom štáte. Krásni, ako jedle rovní ľudia z tohto rodu nežijú vo veľkých spoločenstvách. Jednotlivé rodiny sú od seba vzdialené päť až dvadsať kilometrov, podobne, ako bývali naše lazy či kopanice. Pre suchu a šelmy chovajú málo hovädzieho dobytky a kôz, no jedno majú spoločné: včelárstvo. Zrejme vekmi zistili, že ich obdobie sucha v chovateľskom úsilí zrádza, no včelárstvo prežíva. Med v tých končinách má cenu zlata.

Film sa začína včasným ránom, keď sa muž v strednom veku – včelár – vyberie za výrobcom úľov, kam cesta trvá „len“ dva dni. Zahalený v oranžovo-hnedej plachietke, kráčajú vzpriamený s oštepom v ruke, plátennou torbou cez plece, tvoril dokonalú harmóniu s farbou slnkom vyprahnutej zeme. Kráčal už deň, keď začal pred ním poletovať malý nenápadný

vtáčik podobný nášmu vrabcovi. Náš muž ho privítal s jasným úsmevom, odkrývajúc belostné zuby. Obaja vedeli, o čo ide. Poletujúci „vrabčiak“ nebol obyčajný vtáčik, ale medozvestka, čo na diaľku cíti ľudí, ktorí majú niečo do činenia s medom. Sama ľúbi medový plást, ku ktorému jej pomôže len človek. Táto krajina, hádam polopúšť, nemá vysoký porast stromov, preto je včelstvo ukryté v útrobach zeme, o tom úkryte vie len medozvestka. Tá nášho muža zvláštnym polospevom priviedla k včelej rodine. Včelár, znalý tejto vzácnej spolupráce, obradne vybral medový plást. Rozdelil ho na tri čiastky. Jednu dal do torby pre výrobcu úľov, druhú nechal medozvestke a do tretej sa zahryzol.

O deň neskôr prišiel k majstrovi, kde už bolo viac zeleného porastu a stromov. Pod jedným sedel starší asketický muž s bielou korunou vlasov, ktorý hlobil úľový kadlub. Ani veľa nehovorili, dorozumievali sa úsmevom. Majster vyúdil kadlub vonnými bylinami, ktorých pach včely láka, ale nežiaducich votrelcov odpuďzuje. Vrúcny objatím sa rozlúčili.

Včelár s novým úľom šiel jeden deň. Na druhý deň skoro ráno pod malým stromčekom ho zobudila medozvestka (bola to tá istá?). Obrad s nájdením nového včelstva sa opakovao.

Pýtam sa, čo je to za zázrak, ktorým príroda disponuje, že jeden vtáčik zďaleka pozná človeka, ktorý ide za tým istým cieľom? Je to morfická rezonancia, alebo kolektívne podvedomie? Najlepšie by nám to vysvetlil umný a všestranný C. G. Jung. Celý akt pôsobil nielen esteticky, ale aj eticky.

O chvíľu som si prepla naše televízne správy, a to som robiť nemala. Všetky ilúzie o harmónii v prírode a medzi ľuďmi sa vytratili. Ako šakaly na seba brechali v parlamentných priestoroch naši vzdelanci. A pritom ide iba o jednu vec. Dohodnúť

sa, čo je prospešné pre slovenský ľud, a nie pre jednotlivé strany. Po vzájomnej dohode však ani stopy. Ako je možné, že vtáča menšie ako dľaň si v polopúšti porozumie s človekom?!

Doma ste?

Podnes mi tie slová prinášajú posolstvo niečoho ľudského, milého a neraz neočakávaného. Či už zneli od kapurky (ak chcete, bránky), z dvora alebo rovno spreď nezamknutých dverí, tie dve slová prinášali aj správu o tom, že niekto o vás stojí.

Aj počas zimy, keď snehu navalilo skoro po pás a ľudia z vyššieho a nižšieho konca, idúc do cerkvi, ktorá bola oproti nášmu domu, alebo na autobus so zástavkou vedľa našej kapurky, aby nič nezmeškali, sa i hodinu vopred zastavili u Kvašných (tak sa volal môj dedko). V priestrannej kuchyni s kachľovým šparheltom vždy sa našiel kúsok čerstvého chlebička s masťou a soľou, cez sviatky aj koláčik s lípovým čajom. V lete, idúc z poľa, podchvíľou zašli do dvora napiť sa studničnej vody a prehodiť zopár slov.

Na tie milé časy som si nie náhodou spomenula pri nedávnej bratislavskej snehovej „kalamite“, keď napadlo desať centimetrov snehu a mestská doprava mala aj dvojhodinové meškanie. Všetko zlé je na niečo dobré, ako sa vraví. Vďaka tomu som si na zástavke vypočula interesantný rozhovor, presnejšie monológ asi štyridsaťročnej ženy s jej známou.

„Ale bola som vymeniť pulóver od svokry na Ježiška. Ona si porád myslí, že mám padesát kíľ jak volakedy. Ešteže mali moje číslo. Takto ináč fajnový, vlnený. Kukni, ona si na kvalitu potrpí, ale aj tak mi leze na nervy. Kedy sa jej zachce, už je u nás. Že sa

jej chce trepat z Petržalky do Karlovky. Nechápem, šak chalani sú už dospelí, jeden už býva u frajerky. Je pravda, že keď decká boli malé, tak sa o ne starala, všetky domáce úlohy s nimi písala. My sme bývali akože u nej. Ten trojizbák, to je vlastne jej byt. Svokor ju splašil volakde pri ukrajinskej hranici, keď vojenčil. Pred padesátkou ho kleplo, ja som ho ani nepoznala. Ona ostala sama so svojím Ferinkom, teda mojím Frantom. Takto sprostá není, šak je učiteľka. Skoro stopadesát rokov učila prvákov. Aj mňa chcela učiť. No akurát, mňa tu nejaká Zakarpatská Ukrajina bude učiť vyprávať, né. Pred pár rokmi som jej zohnala parádnú garsónku, šak ona si ju zaplacila, o tom po tom. Ale viš, čo som sa nabehala? Garsoniéru, jak ona vraví, v Blave len tak nezeženeš. Tak nech si kvočí tam na rici a mne nech dá pokoj. Odkedy Franta tirakuje, ja som aj týžden sama doma. Né, ja už nerobím, co som trafená, celý život čapovac pivo v staničnom bufce. Franta maká jak šroub, chalani už ve veľkom zarábajú, a nám dvom to stačí. Konečne si užívam slobodu. Pozývam na kávu kamošky a sem-tam aj kamošov a tak. Ale ona sa bárskeď dovalí s nejakým ovocím alebo koláčom, ináč peče výborne, to musím uznať, že pre chlapcov. Nakoniec to zežerem já, a mne to akurát treba. Ale ide ma vystret, keď pri dverách (ne vždy jej otvorím) s tým učiteľským hláskom – aj keď ví, že som sama – zanóci: „Doma ste?““

„... dievča zlaté, nečudujem sa, že o ten tvoj scenár nemajú producenti záujem,“ priamo ako vždy mi to povedal dávny kamarát Janko, skúsený novinár a spisovateľ.

„Prosím ťa, koho dnes zaujíma problém týranej ženy v malebnom údolí Spiša?! Spiš prenehaj americkým filmárom, ktorým ho už roky predávame za lacný groš. Rasizmus, židovská otázka, homosexuálne vzťahy – to sú oscarovské témy. S koníkmi na betóne si nás presvedčila, že fabulovať vieš. Tým smerom hybaj, dievča zlaté.“

Lahko sa fabuluje, keď vychádzate z gruntu, ktorý dôverne poznáte. ale píšete o rasizme, ktorý sme my ako národ vekmi v podruží poznali skôr z inej strany (buta Tóth).

Na spolužitie s Cigánmi mám spomienky z detstva. V našom valale žili dve cigánske rodiny. Ich otcovia boli zamestnaní, matky sa starali dovedna o sedemnást detí, ktoré bez problémov chodili do školy, od spolužiačky Mane sa z jej vrkočov do mojich priplietli aj vši, ale boli sme kamarátky. A tak to podľa mňa fungovalo na celom Slovensku až do revolúcie, ktorá priniesla „slobodu“ ... Na gymnáziu dve z mojich troch najlepších kamarátok boli židovky, aj to som si uvedomila až neskôr. Gabika bola zbláznená do Paula, Hela do Lennona, ja ani do Ringa, ani do Georgea, ale vďaka nim som spoznávala Beatles a viedli sme smiešnomúdre debaty

pri korunovej seanse v cukrárni Verchovina, kde sme v roku 1968 čítali Válka, Rúfusa a Literárne listy. To všetko sa zúročovalo pri stretnutiach s mojou umnou a svojskou pani učiteľkou na LŠU Milkou Husárovou. Na divadelnej fakulte aj neskôr som sa začala stretávať so zaujímavými a múdrymi ľuďmi. Boli medzi nimi aj židia, čo som vôbec nevnímala, dodnes sú mi priateľmi. Písali, píšú, hrajú, publikujú. Nikdy za tie roky som od nich nepočula, že by im bolo krivdené a nemajú priestor na realizáciu. (V niektorých sférach možno aj viac, ale to je už iná téma.)

Roky poznám tri páry mužov, ktorí žijú spolu. Aj s nimi profesijne spolupracujem, sú to milí, múdri a vtipní ľudia, úspešní v svojich robotách, nijaké extra požiadavky od spoločnosti nemajú, žijú si normálnym a, myslím si, kvalitným životom. Medzi nami je taký priateľský vzťah, že keby vďaka odlišnosti mali nejaké problémy, určite by som o nich vedela. Problémy okolo spomínaných fenoménov umelo vytvára istá skupina ľudí – za každú cenu brojiť a rozdúchávať nepokoj na našom malom Slovensku, ktorého rany po stáročných útlakoch sa stále hoja, len preto, lebo je to in a na západ od raja sa to nosí.

Ďakujem za radu, Janko, no k tým oscarovským témam môžem povedať len to, čo poznám, a fabulovať pri takých citlivých spoločenských javoch sa neodvážim. Za ligu postavenú na klamstve nekopem. A napokon, my už jedného Oskara v rodine máme, nie je síce zlatý, ale pred pár dňami sa šťastne dožil osemdesiatky.

Stepný vlk

**„Ochraňuj ma, Bože, pred priateľmi,
pred nepriateľmi sa ochránim sám...“**

židovské príslovie

Už dávno jej nepomáhal medovkovo-lipový čaj so škoricou pred spaním. Budila sa každú chvíľu. Záchranou bolo nočné čítanie. Nevedno, prečo si práve spomenula na poviedku od Bunina. V pološere išla na istotu po knihu do druhej izby, no namiesto Bunina jej prišiel pod ruku Hesseho *Stepný vlk*. (Zase má chaos v knižnici.) Otvorila knihu a hneď na prvej strane jej padol zrak na dôverne známy rukopis: *Drahej priateľke, ktorá vstúpila v pravý čas do môjho sveta. Tvoja Helena alias Stepný vlk...*

Z krehkej čínskej šálky odpila zo studeného čaju, ešte vždy voňajúceho letom a záhradkou. Spomenula si na prvý deň v redakcii. Privítal ju sympatický päťdesiatnik pán Hrudka, jeho nemenej sympatická zástupkyňa Helena a milá ľudská sekretárka pani Magduša, dievča pre všetko, ktorá prišla vedno s pánom Hrudkom.

Júlia nastúpila do oddelenia kultúry, s takou prácou už mala aké-také skúsenosti na tie časy z dosť odvážneho denníka. Zrejme aj to malo vplyv na jej prijatie do ešte odvážnejšieho týždenníka. Od prvej chvíle si so všetkými porozumela, najviac s Hele-

nou. Načisto ju opantal jej nevšedný a svojský pohľad na všetko okolo. Rozumeli si nielen v robote. Zistila, že je im blízka rovnaká literatúra, dôkazom bol *Stepný vlk*, ktorého už predtým poznala. Mali rovnaký pohľad na módu: originálne a málo. Júlia nakupovala lacné, no kvalitné látky v bazároch (vtedy takých obchodov bolo neúrekom) a na jej šijacom stroji, čo dostala od manžela (po rozvode si ho vedno s dvoma starými váľandami, ktoré mal ešte z mládeneckých čias, pýtal), po večeroch u nej doma, keď deti usnuli, vytvárali svojské modely, z ktorých má mnohé dodnes v šatníku. Helena u nej často prespávala, odkedy sa rozišla s dlhoročným priateľom. Vedela byť sama, no iste jej v tom čase dobre padlo byť s niekým blízkym. Boli to pekné životodarné tvorivé časy až do chvíle, keď Júlii vyšla prvá kniha, začali jej vychádzať ešte nedávno zakázané články, všade povoľovalo celkové napätie, čo vyústilo v Nežnú revolúciu. Nadšenie netrvalo dlho. Ani nie do pol roka prílivom „zdravej mladej vlny“, možno aj bystrej, no neskúsenej, a možno aj prihlúpej, muselo ustúpiť všetko staré na čele so šéfredaktorom a Magdušou (tú neskôr, keď si nevedeli rady, zavolali naspäť), a po pár týždňoch aj ona. Nebolo jednoduché ocitnúť sa zo dňa na deň bez roboty s dvoma deťmi, ešte k tomu v čase, keď od nej odišiel muž, zrejme rovnako pod vplyvom mladej vlny si našiel o dvadsaťpäť rokov mladšiu. V novinách „stará“ štyridsaťpäťročná v tom čase nemala šancu. Napokon si našla dočasné miesto v knižnici, kde mladá zamestnankyňa šla na materskú. Nebolo to bohviečo, no sem-tam sa jej podarilo uverejniť niečo malé, a popritom chodila dva razy do týždňa neskoro večer alebo zavčas rána upratovať do novovznikutej nemeckej firmy. Keď sa všetko ako-tak začalo normalizovať, pred domom sa šmykla na kúsku ľadu, prekrytého lístím, a zlomila si nohu. Po pol roku jej prišlo avízo z poisťovne, že má nárok na kúpele. Malo

sa to uskutočniť, chvalabohu, akurát cez prázdniny. Práve si sadala na lavičku v kúpeľnom parku, keď okolo prechádzala Magduša, prišla navštíviť sestru. Po milom zvitani sa rozhovorila:

„Julka, vy možno ani neviete, že z redakcie vás vyštvala vaša kamarátka Helena. Bála sa, že bude musieť odísť, veď je o desať rokov staršia ako vy, tak o vás začala trúsiť nepekne reči, ktorým ten mladý ciciak šéfredaktor, úplne neschopný, uveril. Ja som sa o tom dozvedela až neskôr. A závidela vám. Už vtedy, keď vám vyšla prvá knižka, som si to všimla. Po Hrudkovom a vašom odchode to išlo dole vodou. Zo skvelého kultúrno-spoločenského týždenníka sa stal bulvár. Som rada, že tam už nerobím. Veru, Julka, za všetko súženie sa môžete poďakovať svojej priateľke.“

Tichá poslušnosť

„Nehnevaj sa, nenariekaj, ale využi svoj rozum.“

Baruch Spinoza

Národ Aztékov zo severských stepí sa viac ako tisíc rokov pred n. l. usadil v južnej časti Strednej Ameriky, ktorú obýval do 16. storočia, keď si ríšu podmanili Španieli. Fascinuje ma kultúra tých ľudí, ktorí s milimetrovou presnosťou stavali pyramídy, používali obrázkové písmo, viedli niekoľkokilometrové akvadukty z vysokých hôr do svojich obydlí, vedeli vyrobiť také šípy, aby protivníka nezabili, len ochromili, riadili sa podľa astronomického kalendára, no nepochopím, ako mohol národ s takým potenciálom a umom každý deň obetovať bohu Slnka ľudské bytosti...

Táto skutočnosť ma svojou analógiou vrátila k spomienke na stretnutie s jednou smutnou pani Elenou v Prahe, ktorej muž bol svetoznámy fyzik a astronóm – vedno s dvoma americkými kolegami svojho času nominovaný na Nobelovu cenu. Vtedy už desať rokov žili v Amerike. Spoznali sa na fakulte v Prahe, kde mu robila sekretárku a prekladateľku. Bol o dvadsaťtri rokov starší a raz ženatý.

„Až tam v Chicagu som si uvedomila, že si ma nevzal z lásky, ale ako sekretárku, na ktorú bol zvyknutý, a najmä preto, že som na rozdiel od neho ovládala angličtinu. V univerzitnom mesteč-